

## Henk Lammers: Alles over het Maldivisch

Heleen Kost, *Prisma van de taal. 2000 taalkundige begrippen van A tot Z verklaard*. Utrecht, Het Spectrum, 1990. 242 blz. f14,90

Dit is geen goed boekje. Het samenstellen van een lexicon van de taal is natuurlijk per definitie een heidense opgave omdat elke keuze discussabel is maar hier wordt de plank toch wel erg misgeslagen. Vanwaar die misser? In het voorwoord komt de aap al snel uit de mouw: 'Bij de selectie is de nadruk komen te liggen op de grammatica in de ruimste zin van het woord. Dit betekent dat de terminologie uit de verschillende toegepaste disciplines minder ruim is vertegenwoordigd.' Hier wordt de grammatica opgevoerd als de koningin van de taalwetenschap, de andere disciplines zijn 'toegepast'. Dat kunnen taalfilosofen, sociolinguïsten, psycholinguïsten en tekstwetenschappers alvast in hun zak steken.

Nu is er vanzelfsprekend geen enkel bezwaar tegen een taalkundig georiënteerd lexicon als er aan de 'toegepaste disciplines' maar op een evenwichtige manier aandacht wordt besteed. Dat is niet het geval. 'Afasie' en 'dyslexie/woordblindheid' staan er niet in. Ouders van dyslectische kinderen en kinderen die met afasie geconfronteerd worden omdat een ouder als gevolg van een hersenbloeding afatisch is, zoeken in dit lexicon dus tevergeefs naar uitleg. Dat er keuzen gemaakt moeten worden, is hier geen argument want 'slokdarmspraak' is wel opgenomen.

Overigens is het ontbreken van 'afasie' dubbel pijnlijk. Op de omslag van het boekje staan in een kadertje 41 begrippen: aantonende wijs, Ablaut, accent, accusativus, afasie, betekenis, enzovoort. Dan denk je toch al gauw: wat erop staat, staat er ook in. Zo niet 'afasie' en 'hoofdlettergebruik' al evenmin.

Een ander voorbeeld betreft lemma's als 'ironie' en 'zwijgen'. 'Ironie' wordt gedefinieerd als 'Stijlfiguur waarbij men het tegenovergestelde zegt van wat men bedoelt [...]'. Daar valt wel op af te dingen, maar goed. Bij 'zwijgen' wordt onder meer uiteengezet dat dat in verschillende culturen een verschillende betekenis heeft. Mee eens. Bovendien is het natuurlijk leuk om een lexicon van tweeduizend begrippen te besluiten met het lemma 'zwijgen'. Voor alle zekerheid, dit is niet ironisch bedoeld. Waar het mij om gaat is de onevenwichtigheid. Als je van 'ironie' en 'zwijgen' pragmatische definities geeft, dan mogen lemma's als 'cynisme', 'insinueren' en 'sarcasme' niet ontbreken omdat vaak onduidelijk is waar ironie ophoudt en sarcasme, cynisme of insinuatie begint.

Dat er in de definities begrippen worden gebruikt die op hun beurt niet in het lexicon staan, vind ik ook geen voorbeeld van evenwichtigheid. Bij 'stijl' wordt uitgelegd dat een spreker in concrete taalgebruikssituaties zich gewoonlijk heeft aan te passen aan het register dat daar gebezigd wordt, dat de beheersing van verschillende stijlregisters deel uitmaakt van iemands taalbeheersing en dat een spreker, bij voorbeeld uit ironie, zich van een ander dan het conventionele register kan bedienen. Maar wat een '(stijl)register' is, wordt niet uitgelegd. En wat is een 'conventioneel register'? Bij ironie zeg je het tegenovergestelde van wat je bedoelt. Hoe zou een ander register het tegenovergestelde van een conventioneel kunnen zijn? Had conventioneel in de taalkunde trouwens niet een bijzondere betekenis? Het hele begrip is niet te vinden.

Ik begrijp ook de pretenties niet. Zo wordt in het voorwoord gesteld dat dit lexicon bedoeld is 'als beknopt naslagwerk voor de geïnteresseerde leek – bijvoorbeeld de niet linguïstisch geschoolde bijvakstudent of taallevrijwilliger – die snel wil kunnen opzoeken wat termen of theorieën inhouden waarmee hij via de algemeen toegankelijke literatuur in aanraking komt.'

Die functie kan dit lexicon niet vervullen. Zo komt een vrijwilliger die les geeft aan allochtonen al snel in aanraking met begrippen als 'contrastieve methode', 'basisvocabulaire', 'BICS', 'CALP' of 'monitoring'. Die zijn in het lexicon echter niet te vinden. Onder 'contrastief' vindt

hij alleen 'contrastief accent'. 'Basisvocabulary', 'BICS' en 'CALP' staan er niet in. 'Vocabulary' ook niet maar 'woordenschat' wel: 'Het geheel van woorden van een bepaalde taal.' Was die definitie maar op mijn woordenschat van toepassing. Naar 'monitoring' zoekt een taal-lesvrijwilliger ook tevergeefs, wat lastig is omdat er van dit begrip minstens vier concurrerende definities bestaan. Labov (1972), Hagen (1981), Flower & Hayes (1981) en Krashen (1978) bedoelen er allemaal iets anders mee terwijl voor het leren van een tweede taal vooral Krashens definitie van belang is.

Voor een vrijwilliger is het natuurlijk ook interessant om te weten of en wanneer zijn leerling tweetalig is. Onder dat lemma wordt echter alleen ingegaan op de tweetaligheid van een taalgemeenschap.

Beperkingen zijn nodig maar in dit boekje zouden toch in ieder geval de basisbegrippen moeten staan. Wat basisbegrippen zijn, is natuurlijk een lastig probleem en daarom hou ik het eenvoudig. Ik ga uit van het derde voortgangsverslag van de Commissie Vernieuwing Eindexamenprogramma's Nederlandse Taal en Letterkunde vwo en havo (CVEN 1990). Daarin worden de begrippen genoemd die leerlingen moeten beheersen of die in het onderwijs aan de orde gesteld zouden kunnen worden. Nu valt er op de voorstellen van de CVEN nog wel het een en ander af te dingen maar het lijkt me geen onzinnige eis dat een taalkundig lexicon in ieder geval helderheid verschaft over hetgeen de CVEN als basiskennis beschouwt. Met andere woorden, welke beperking men bij de samenstelling van een lexicon ook maakt, van een zinnige beperking is geen sprake als die ertoe leidt dat ontbreekt wat als basiskennis voor havo en vwo leerlingen wordt beschouwd. Het lijkt me niet dat leerlingen geadviseerd moet worden het lexicon als ruggesteuntje aan te schaffen want onder andere de volgende, door de CVEN belangrijk geachte begrippen, zijn er niet in te vinden: afasie, alinea, cultuuraal, functionele relaties, taalvariatie, taalpolitiek, taalstoornissen en taalstrijd.

Bovendien kan hetgeen er wel in het lexicon vermeld staat verwarring wekken. De CVEN vindt dat leerlingen het begrip 'stilistische adequaatheid (passendheid)' moeten kennen. 'Adequaatheid' veronderstelt een normatief

perspectief. Maar een leerling die het lexicon raadpleegt, kan alleen terecht bij het lemma 'stilistiek' waar wordt uiteengezet dat de hedendaagse stilistiek beschrijvend is, 'd.w.z. ze stelt geen normen vast'.

Opvallend zijn de talloze lemma's over specifieke talen. De letter M bij voorbeeld, heeft 82 ingangen waarvan er 34 over talen of taalfamilies gaan: 'Maban-talen. Tak van de Nilosaharische talen bestaande uit 4 talen. Zie ook: Afrikaanse talen', 'Maldivisch. (Zuidwest)indische taal gesproken door ruim 100 duizend moedertaalsprekers op de eilandengroep de Maldiven.' Interessant, maar wat er ook al weer in Bolivia wordt gesproken, daar kom ik niet achter. Ik weet inmiddels wel dat de Khosian-talen vooral bekend zijn vanwege hun gebruik van implodieve spraakklanken, de zogenaamde 'klik'. Dat het daarom een 'kliktaal' is, wordt alleen duidelijk als je toevallig bij dit lemma kijkt.

Genoeg gemopperd. Het zal nu wel duidelijk zijn dat ik maar één advies kan geven aan wie het toch wil aanschaffen als naslagwerk voor taalkundige begrippen. Wacht tot het in de ramsj ligt.

## Literatuur

- CVEN, Voortgangsverslag nr.3. Voorlopige voorstellen eindexamenprogramma's Nederlandse Taal en Letterkunde voor vwo en havo. Z. pl., 1990.
- Flower, L., & J.R. Hayes, 'A cognitive process theory of writing' in: *College Composition and Communication* 32 (1981), p. 365-387.
- Hagen, A., *Standaardtaal en dialectsprekende kinderen*. Muiderberg, Coutinho, 1981.
- Krashen, S., 'The Monitor model for second language acquisition' in: R.S. Gingras (ed.), *Second language acquisition and foreign language teaching*. Arlington, CAL, 1978, p. 1-26.
- Labov, W., *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1972.